

COVID en klimaat

**zelfde straat
(zonder eind)**

met bijdrage van

**Dirk Geldof
Erik Swyngedouw
Valerie Trouet
Nick Meynen
Wannes Hubau**

Inhoud & Colofon	02
Editio	03
Covid-19: voorlopig hoogtepunt van een systeem in crisis	04
Jaarringen en klimaat: Valerie Trouet	10
Regenwouden in verval: Wannes Hubau	15
Als risico's viraal gaan: Dirk Geldof	21
Het Virus als kantelpunt: Nick Meynen	26
Klimaactie in Gele Hesjes: Eric Swyngedouw	30

Colofon

Climaxi vzw is een socio-culturele beweging rond klimaat en sociale rechtvaardigheid.

Climaxi is lid van Friends of the Earth International.

We zijn actief rond landbouw, visserij, klimaat, coöperaties en houden een oogje op klimaatmigratie, armoede en greenwashing. Er zijn lokale groepen in Antwerpen, Gent, Leuven, Oostende, Zaventem en Z.O.-Vlaanderen.

Met steun van de Vlaamse overheid. De verantwoordelijkheid voor de inhoud van dit document ligt volledig bij Climaxi vzw.

Redactie

Sammy Roelant, Filip De Bodt,
Wim Schrever, Katrin Van den Troost
Correctie: Sarah Hutse

Ontwerp & Vormgeving

Wim Schrever & Collectief De Wrikker

Cartoons

Arnulf

Fotografie

Wim Schrever, Wannes Hubau,
Valerie Trouet, Creative Commons

Copyright

Overname van artikels wordt aanbevolen,
mits bronvermelding

Drukkerij

Collectief De Wrikker cvba, Berchem
Gedrukt op 100 % kringlooppapier
met inkt op vegetale basis en solventvrij.

Contact

Climaxi vzw
Groenlaan 39, 9550 Herzele
0496/71.84.72
info@climaxi.be
www.climaxi.be

Edito

Vorig jaar al nam Climaxi als sociale klimaatbeweging de handschoen op om iets te doen rond de linken tussen Corona en klimaat. Bijna instinctief kon men voelen dat de mens bij het binnendringen en ontginnen van boscomplexen zijn boekje te buiten gaat. Andere levende wezens worden uit hun biotoop verjaagd en richting mens gedreven.

In 2020 kwamen een aantal interessante boeken uit die deze stelling kracht bij zetten en die de coronacrisis vanuit sociale en ecologische hoek analyseerden. De gelijkenissen en verschillen met de klimaatcrisis werden bestudeerd. Dat bossen en wouden een essentiële rol spelen in het regelen van allerhande crisissen, is ondertussen goed geweten. Onderzoekers **Valerie Trouet** en **Wannes Hubau** gaan er in dit nummer dieper op in en leggen verbanden tussen bos en klimaat uit. Het sterft tot nadenken: ook in Vlaanderen zijn bosbeheersplannen straatoud en niet afgestemd op de nieuwe klimaatrealiteit.

Nick Meynen en **Dirk Geldof** bekijken de wereld na corona en vragen zich af welke richting we uit moeten om de aarde te bewaren en er voor de mensen een aangenamer plaats van te maken. Risico's, inspanningen en opbrengsten moeten in elk geval beter verdeeld worden, zeggen ze.

Erik Swyngedouw houdt de klimaatbeweging tot slot een spiegel voor: als je de strijd rond klimaat wil winnen, dan moet je bezig zijn met machtsstructuren, economie en gelijkheid en veel minder met CO2 of de individuele levensstijl van mensen.

Met deze brochure hopen we linken te leggen en verbanden te maken. Tegelijkertijd willen we de discussie verder ontwikkelen met iedereen die dat wil rond onze essentiële inborst: de klimaatbeweging zal sociaal zijn of niet zijn. Rond deze thematiek hebben we vijf verschillende **TV-Sociaal**-uitzendingen gemaakt. Deze kan je bekijken via www.climaxi.be en www.facebook.com/climaxi

Bovenal willen we je uitnodigen om samen te ijveren voor een ecologische en sociale maatschappij. De voorbije COVID-periode heeft ons veel geleerd en hangt samen met de klimaatdiscussie. Tegelijkertijd hebben de noodzakelijke maatregelen veel mensen terug in hun individuele positie gedruimd en namen overheden het niet altijd nauw wat onze grondrechten betreft.

Zodra die ruimte er is, willen we samen met jou de draad weer opnemen. De draad van hoop en engagement. Van kritisch denken en actie voeren. Samen!

- Filip De Bodd -

COVID 19: Voorlopig hoogtepunt van een systeem in crisis

Voorlopig bereiken we misschien de staart van wat we een tijd niet meer hebben gezien: een pandemie. Een internationale gezondheids crisis die de wereld compleet op zijn kop zet. Een crisis die de tegenstellingen tussen arm en rijk op deze planeet nog groter maakt, gepaard gaat met nooit geziene inperkingen van vrijheden... die ook hoop op een beter sociaal en ecologisch perspectief opwekt.

Het is niet de eerste crisis in deze eeuw en ook niet de eerste uitbraak van een virus dat een groot deel van de wereld de schrik aanjaagt.

De eerste recente systeemcrisis kenden we in 2008 bij het uitbreken van de financiële wereldcrisis, na het failliet van de **Lehman-Brothers** bank in de **Verenigde Staten**. Bankers dienden overal ter wereld recht gehouden te worden met steun uit de staatskas en ratingbureau's als **Mooody's** regeerden de economie door de kredietwaardigheid van bedrijven, instellingen en landen van punten te voorzien als was het een gokbureau voor paardenrennen. Eens het grootste deel van de banken gered was op de rug van de belastingbetaler ging men over tot de gewone agenda van de dag.

Een paar jaar later, in januari 2011, brak de **Arabische Lente** uit. Volgens de Tunesische ex-minister van Financiën **Hakim Ben Hammuda** was dit *“Een revolutie die de sociale kwestie op de agenda zetten en een scherpe kritiek formuleren tegenover de globalisering, die de ongelijkheid accentueerde.”* Die leidt ondertussen steeds verder tot de delegitimering van politieke partijen die jaren de macht in handen hadden. Terwijl links daar geen alternatief op vindt of er niet in slaagt om zijn alternatief in de kijker te zetten, stijgen populisme, extreem-rechts en fake-news. Een paradox: hoe meer het bestaande neoliberale systeem zijn onkunde bewijst, hoe steviger de extreme varianten ervan in het zadel komen te zitten.

In hetzelfde jaar toont het nucleair ongeval in **Fukushima** dat onze technologie niet onfeilbaar is en dat het kapitalistisch wereldsysteem op zijn eigen adem trapt als het op vernietiging van natuur, mens en gezondheid aankomt. Verdere gevolgen zoals het uitsterven van soorten, het uitdrogen van de planeet en de opwarming ervan, zullen volgende jaren bovenaan de agenda blijven staan.

Vierde crisis, zegt onze Tunesische ex-minister, binnen het wereldsysteem is de vaststelling in 2013 dat **China** de eerste mondiale commerciële kracht is omdat

zij in dat jaar voor het eerst de **Verenigde Staten** voorbij steekt in het aandeel van de handelsbalans: China neemt 11% van de mondiale commerciële bewegingen voor zich, de VS 10,3%. In haar kielzog volgen **India, Brazilië, Argentinië, Turkije** en **Zuid-Afrika**. Voor het eerst verliest het Westen zijn handelsdominantie.

We kunnen zo nog een tijdje doorgaan: de democratische crisissen, de vluchtelingencrisis, humanitaire crisis, landbouwcrisis, klimaatcrisis,...

Virussen

Ook onze covid-19-virussen hebben een geschiedenis achter de rug. In 2002-2003 kenden we het **SARS-virus (Severe Acute Respiratory Syndrome)**, net als **Covid-19** een coronavirus. Ruim 8.000 mensen werden ziek van het virus en 774 overleefden de besmetting niet. Dat viel dus nog mee. In 2009-2011 was er de **Mexicaanse Griep**. Het virus veroorzaakt klachten die vergelijkbaar zijn met gewone griepverschijnselen. Wereldwijd stierven tussen de 123.000 en 203.000 mensen aan de Mexicaanse Griep. In 2012 zagen we het **MERS-virus**. Het geeft ongeveer dezelfde klachten als SARS. Er zijn intussen 640 mensen overleden aan dit **Middle East Respiratory Syndrome**-virus. Klein bier misschien, maar wel duidelijke verwtigingen voor wat er nog komen kon.

Economie

Een virus maakt niet alleen slachtoffers door zijn eigen aard, maar ook door de omstandigheden en de omgeving waarin het uitbreekt. Of door stedenbouwkundige aspecten (het dichtbevolkte **Vlaanderen** legt het af tegen **Wallonië**) en de manier waarop men met zijn eigen

gezondheidszorg omgaat. Zijn onze gezondheidssectoren niet al jaren wereldwijd het slachtoffer van bezuinigingen? En waartoe dienden die bezuinigingen? Om begrotingen recht te trekken die men nu plots niet meer hoeft recht te trekken? Om aandeelhouders extra te verlonen en dienstverlening af te breken? Vinden we het normaal dat geneesmiddelen en vaccins enkel op de markt ontwikkeld worden als bedrijven daar kunnen aan verdienen of de overheid ze in die mate sponsort dat men ze als gemeenschap evengoed zelf kan ontwikkelen?

In de sector van de rusthuizen vielen tot nog toe het grootste aantal slachtoffers te betreuren. Kan daar op de achtergrond de situatie in sommige conglomeraten van privérusthuizen (waar al jaren schandalen uitbreken rond hygiëne, veiligheid en personeelstekort) geen rol spelen?

Onze economie is uitgeput en niet meer afgestemd op het redden van duizenden mensen. De vrije markt met zijn opeenvolgende overproductiecrisissen, sleept zich voort. *“Terwijl de meeste media stellen dat de crisis het gevolg is van het Coronavirus, wil ik het omgekeerde stellen”* zegt econoom **Eric Toussaint** van **CADTM**: *“In 2018 en 2019 diende de **Federal Reserve** ook al voor miljoenen dollars tussen te komen om het systeem te redden. Natuurlijk zal wat volgt ongezien zijn in de laatste zeventig jaar, maar bijvoorbeeld de autoverkoop was al voor Corona in mekaar gestort in China, India, **Duitsland** etc. Bijna alle industriële sectoren waren sinds begin dit jaar in crisis, onder meer door de verschillende handelsoorlogen die de VS uitvechten met **Iran, China, West-Europa.**”*

Wat heeft dit nu nog te maken met klimaat?

De wetenschappers die bestuderen hoe ziekten ontstaan in een veranderende omgeving wisten dat dit moment zou komen. Door de klimaatverandering komen uitbraken van ziekten vaker voor en worden ze gevaarlijker.

De Amerikaanse onafhankelijke onderzoekswebsite **Pro Publica** gaat dieper in op de risico's die we nemen en gaat uit van de stelling dat *“In de afgelopen decennia het aantal opkomende infectieziekten die zich onder mensen verspreiden - met name coronavirussen en andere aandoeningen van de luchtwegen waarvan wordt aangenomen dat ze afkomstig zijn van vleermuizen en vogels - explosief gestegen is. Een nieuwe opkomende ziekte duikt vijf keer per jaar op. Een studie schat dat er al meer dan 3.200 stammen van coronavirussen bestaan onder vleermuizen, in afwachting van een kans om over te springen naar mensen.”*

De ziekten zijn er misschien altijd al geweest, diep begraven in wilde en afgelegen plaatsen die buiten het bereik van mensen liggen. Maar tot nu toe waren de natuurlijke verdedigingssystemen van de planeet beter in staat om ze af te weren. Vandaag de dag is de opwarming van het klimaat die verdedigingssystemen aan het afbreken, waardoor een catastrofaal verlies aan biodiversiteit ontstaat dat, in combinatie met roekeloze ontbossing mensen dichterbij de natuur duwt en de poorten open voor de verspreiding van ziekten.

Wetenschappers bestuderen al jaren de coronavirussen in het zuiden van China en waarschuwen dat de snelle klimaat- en milieuverandering daar nieuwe virus-

sen stimuleert om naar de mensen toe te springen.

Er zijn drie manieren waarop het klimaat invloed heeft op opkomende ziekten: ontbossing en industriële landbouw, het verhogen van temperaturen dat zorgt voor een uitbreiding van de regio's waarin muggen en andere insecten een grote rol spelen bij overdracht van ziekten (**Dengue, Malaria...**) en het smelten van ijslagen waarin oude virussen verborgen zitten, zoals de **Antrax** die in 2016 uit een bevroren rendier vrijkwam.

De opwarming van het klimaat is een van de belangrijkste oorzaken van het grootste - en snelste - verlies aan soortenrijkdom in de geschiedenis van de planeet. Heeft dat met COVID-19 en andere virussen niets te maken? Omdat veranderende klimaatpatronen soorten dwingen naar nieuwe gebieden te verhuizen is deze zogenaamde biodiversiteit van cruciaal belang. De natuurlijke verscheidenheid van planten en dieren geeft elke soort meer veerkracht tegen bedreiging en biedt een delicaat vangnet voor natuurlijke systemen. Naarmate de diversiteit afneemt, wordt het evenwicht verstoord en zijn de resterende soorten zowel kwetsbaarder voor menselijke invloeden als, volgens een baanbrekende studie uit 2010 in het tijdschrift **Nature**, eerder geneigd om krachtige ziekteverwekkers mee te nemen.

Wereldwijd blijft volgens het **World Resources Institute** slechts 15% van de bossen van de planeet intact. De rest is kaalgekapt, gedegrademd of versplinterd tot het punt dat ze de natuurlijke ecosystemen die ervan afhankelijk zijn, ontwrichten. Naarmate de bossen afsterven en ook graslanden en wetlands worden vernietigd, neemt de biodiversiteit nog verder

af. De **Verenigde Naties** waarschuwen dat het aantal soorten op de planeet al met 20% is gedaald en dat meer dan een miljoen dier- en plantensoorten nu met uitsterven bedreigd worden.

In het tijdschrift **Proceedings of the Royal Society B** zegt men dat grotere zoogdieren, die teloor gaan door jagers, houthakkers of verschuivende klimaatpatronen, vrij spel geven aan kleinere soorten (vleermuizen, ratten en andere knaagdieren) aangezien ze veerkrachtiger zijn voor het aangetaste milieu ofwel beter onder de mensen kunnen leven. Het zijn deze kleine dieren, die erin slagen om voedsel te vinden in vuilnisbakken, die zich het best blijken aan te passen aan het menselijk ingrijpen en die toevallig ook ziekten verspreiden. Knaagdieren alleen al zijn verantwoordelijk voor meer dan 60% van alle ziekten die van dieren op men-

sen worden overgedragen, zo vonden de onderzoekers.

De warmere temperaturen en de hogere regenval die gepaard gaan met de klimaatverandering zullen het knaagdierprobleem ongetwijfeld verergeren, met alle rampzalige gevolgen van dien. In 1999 bijvoorbeeld viel er in delen van **Panama** drie keer zoveel regen als gewoonlijk. De rattenpopulatie explodeerde, vonden onderzoekers. Dat zelfde jaar kwam voor het eerst in Panama het **Hantavirus** te voorschijn, een fatale longziekte die door het speeksel, de ontlasting en de urine van ratten en muizen wordt overgebracht.

In **Maleisië** zorgde de snelle kaalkap van de bossen (om plaats te maken voor palmplantages) voor een concentratie van fruitvleermuizen. Terwijl de vleermuizen zich aan het fruit toegeed deden, lieten ze

stukjes voedsel van de takken, samen met hun urine, in de varkensstallen van de omgeving vallen, waar ten minste één varken verondersteld wordt er een paar te hebben gegeten. Toen het varken werd geslacht en op de markt gebracht, zou een uitbraak zijn verspreid door de man die het vlees behandelde. Het **Nipahvirus** sprong over en meer dan 100 mensen stierven.

Ook teken en muggen gedijen nu op plaatsen waar ze zich nooit eerder hebben gewaagd. Als tropische soorten naar het noorden trekken, brengen ze gevaarlijke ziekteverwekkers met zich mee. Het **Zika-**

virus en ook **Chikungunya** (een muggenvirus dat zich manifesteert door hevige gewrichtspijn) was ooit ongezien in de Verenigde Staten, maar beide werden in de afgelopen jaren lokaal overgedragen in het zuiden van **Texas** en **Florida**. Binnenkort zullen ze zich verder naar het noorden verspreiden. Volgens een studie uit 2019 in het tijdschrift **PLOS Neglected Tropical Diseases** zullen ziekteverwekkende muggen in 2020 uiteindelijk 500 miljoen meer mensen bereiken dan nu.

“Het risico op lange termijn van Dengue kan veel hoger zijn dan COVID-19”, zei **Scott Weaver**, de directeur van het **Insti-**

tute for Human Infections and Immunity van de **University of Texas Medical Branch** in **Galveston**. *“Het is een ziekte van arme landen, dus het krijgt niet de aandacht die het verdient. We zitten op dit moment op een zeer gevaarlijk pad. De trage actie rond klimaat heeft een dramatische opwarming en grootschalige milieuveranderingen onvermijdelijk gemaakt en ik denk dat meer ziekten daar een gevolg zullen van zijn.”*

Twaalf maanden voordat het eerste geval van COVID-19 werd gediagnosticeerd was het **Amerikaans Agentschap voor Internationale Ontwikkeling** in de afge-

legen lommerrijke jungle van de provincie **Yunnan** in **Zuid-China** op jacht naar wat het geloofde een van de grootste gevaren voor de beschaving te zijn: een vijver van opkomende virussen. Een decennium van studie had daar een patroon van obscure ziekten geïdentificeerd die afgelegen dorpelingen troffen. Zij gebruikten vleermuizenmest in de landbouw. Wetenschappers traceerden tientallen nieuwe virussen in grotten die bewoond werden door hoefijzervleermuizen. Yunnan onderging een enorme verandering. Er kwamen woontorens en hogesnelheidsspoorlijnen, terwijl de provincie een duizelingwekkende ontwikkeling doormaakte die werd aangewakkerd door tientallen jaren van Chinese economische expansie. Met elke gekapte boom kromp het leefgebied van de vleermuizen in, waardoor de virussen die ze met zich meedroegen op een ramkoers met de mensheid kwamen te liggen. Tegen het einde van 2018 waren er epidemiologen die zich schrap zetten voor wat zij een grote ramp noemden en in dezelfde periode sloot **USAID** onder druk van **Trump** het programma af.

Het verlies is immens. De onderzoekers geloofden dat ze op het punt stonden om een doorbraak te bereiken, om op basis van de genen van de coronavirussen die ze uit de hoefijzervleermuis hadden gehaald, te beginnen met vaccins. Ze voerden jarenlang campagne om beleidsmakers te laten nadenken over wat ze hadden geleerd en ze dachten dat hun onderzoek de regeringen letterlijk een kaart kon opleveren van hot spots die de volgende pandemie zou kunnen voortbrengen. Dit had er kunnen voor zorgen dat de wereldgemeenschap beter voorbereid was op COVID-19 en de toekomstige varianten die komen opzetten.

- Filip De Bodd -

COVID 19:

Jaarringen en klimaat

Valerie Trouet woont in Tucson en doceert er aan de University of Arizona. Als je wilt weten hoe oud een boom is, moet je zijn ringen tellen. Maar die jaarringen kunnen je veel meer vertellen dan dat. Dendrochronologie, de wetenschappelijke studie van jaarringen, levert een niet te onderschatten bijdrage aan ons begrip van de klimaatgeschiedenis van de aarde, de invloed ervan op de menselijke beschavingen in de afgelopen tweeduizend jaar en de complexe interactie tussen mens en natuur. Wim Schrever dook in haar wereld.

WS: Uw wetenschap is dendrochronologie. Wat is dat juist?

VT: Zowel de menselijke geschiedenis als die van het klimaat en de ecologie komt aan bod. Een boom vormt elk jaar een nieuwe ring en door die ringen te bestuderen kunnen we teruggaan in de tijd. Niet elke ring ziet er hetzelfde uit: er zijn brede en smalle ringen, afhankelijk van het weer, het klimaat van dat jaar. Aan de hand van die jaarringen kunnen we dus veel te weten komen over het klimaat. We werken daarvoor niet alleen met levende bomen, maar ook met materiaal dat van hout gemaakt is. En dus laat de studie ons

toe om de geschiedenis van de mens te bestuderen aan de hand van hout in oude gebouwen of archeologisch hout en zelfs houtskool. De analyse kan zelfs gebeuren aan de hand van een houten instrument zoals een **Stradivarius**, of zelfs van een houten paneel van een schilderij van **Van Eyck**.

WS: Hoe zie je een verband tussen jaarringen en het klimaat?

VT: Elke jaarringenreeks toont die temperatuurverandering in de 20ste eeuw aan. Daar is geen twijfel aan. Met de jaarringen plaatsen wij die stijging in de huidige context en tonen we hoe uitzonderlijk die is in de voorbije 2000 jaar. Aantonen dat dat komt door ons menselijk handelen, doen we niet meteen met jaarringen. Daarvoor moeten we onze resultaten samenleggen met andere vakgebieden. Om aan te tonen dat met meer CO₂ in de atmosfeer de temperatuur stijgt, heb je geen jaarringen nodig. Dat zijn fysieke wetten, die we al kennen sinds de 19de eeuw. Dat het klimaat opwarmt en dat dat komt door een stijging van de broeikasgassen in de atmosfeer en dat wij daarvoor zorgen, dat zijn wetenschappelijke feiten. Wie dat betwist, moet ook de werking van antibiotica betwisten. Dan kan je evengoed de zwaartekracht in twijfel trekken. Maar dat doen de klimaatontkenners niet, want dat

komt hun politiek niet uit. Dáárom wordt de klimaatopwarming betwist. Het is net zo met de vaccinatie, zoals we dat nu zien gebeuren in de Covid-crisis: die wordt ook betwist. Het is geen toeval dat het dezelfde mensen zijn die de klimaatverandering in twijfel trekken, die beslissen om ook die wetenschap te gaan betwisten.

WS: Het inzicht van het belang van bomen neemt toe, ook in Europa. Zal herbebossing voldoende zijn?

VT: Neen. Ontbossing tegengaan is extreem belangrijk. Verhinderen dat er nog meer verregaande ontbossing doorgaat zoals in **Brazilië**, is een van de belangrijkste dingen die we moeten doen. En herbebossing kan beslist helpen. Bossen zijn voordelig voor meer dan alleen het klimaat: voor biodiversiteit, voor menselijke gemoedsrust, houtproductie en zo veel meer. Maar als klimaatoplossing is dat niet genoeg. De fossiele brandstoffen die we nu aan het opbranden zijn waren oorspronkelijk plantenresten die vele miljoenen jaren geleden in de grond terecht zijn gekomen en daar zijn omgevormd tot olie, gas en steenkool. We zijn dat nu met zijn allen in honderd jaar tijd aan het opbranden! Daarbij komt er zoveel CO₂ vrij, dat je die niet uit de lucht kan halen door de planeet vol te planten met bomen. Bomen planten is gemakkelijk, het is zoals kinderen maken. Maar ze opvoeden en ze in leven houden vraagt veel werk. Iedereen is voor het aanplanten van bomen, zelfs **Trump!** Zodra een boom sterft is alle moeite voor niks geweest. Dan komt al die CO₂ opnieuw in de lucht. Dus moet je die bossen 'managen', door ze voldoende water en land te geven. Nog een delicate zaak is welke bomen te planten. Plant je bomen die heel lang leven, dan nemen ze wel veel CO₂ op maar groeien ze ook heel

traag. Of plant je bomen aan die heel snel CO₂ opnemen, maar niet zolang leven? En wat doe je dan met dat hout? Bomen planten is dus niet voldoende. Enkel als er met heel de levenscyclus van die boom wordt rekening gehouden, kan dat bijdragen aan een oplossing in de klimaatproblematiek. Een halve oplossing is geen oplossing.

WS: We kunnen het hout ook op een andere manier gaan gebruiken, zeg je. Hoe?

VT: Door fotosynthese nemen bomen CO₂ op uit de lucht. In die zin zijn ze prima om de stijging van het broeikasgas tegen te gaan. Een deel van de CO₂ die ze opnemen, gebruiken ze om bladeren en takjes te vormen. Maar dat is eigenlijk geen opslag want die bladeren vallen dan weer op de grond en dan komt die CO₂ opnieuw vrij. De opslag van CO₂ gebeurt in het hout van een boom. Dat is waar het CO₂ effectief uit de lucht wordt genomen en opgeslagen. Dus als je een vijfhonderd jaar oude boom hebt, blijft die CO₂ vijfhonderd jaar uit de lucht. Als we dat hout duurzaam gebruiken -daarvoor hoeft die boom niet levend te zijn - bv in een vijfhonderd jaar oud herenhuis in **Antwerpen** of **Brussel**, met houten balken in het dak, dan is dat ook CO₂ die opgeslagen is en langdurig kan opgeslagen blijven. Ik ben dus een groot voorstander van het gebruiken van hout in gebouwen en andere toepassingen waar hout op langdurige schaal kan ingezet worden.

WS: Is er een verband tussen de jaarringanalyse en de straalstroom?

VT: Toen ik besefte dat we aan de hand van jaarringen de bewegingen van de straalstroom in het verleden konden

reconstrueren, zag ik hoe ongelooflijk veel we met die jaarringen kunnen doen. De straalstroom, dat zijn winden op tien kilometer boven het aardoppervlak; ter hoogte dus van de vliegtuigroutes. Die winden waaien vooral oostwaarts, dus van het westen naar het oosten. Zij bepalen voor een groot stuk het klimaat op het aardoppervlak. Je kan de straalstroom zien als de grens tussen de koude lucht van het poolgebied en de warme lucht van de tropen. Maar de straalstroom waait niet altijd in een rechte lijn. Die maakt ook golven waardoor koude lucht ook naar het zuiden en warme lucht naar het noorden tikt. Dus de positie van de straalstroom creëert extremen in het klimaat: hittegolven en koudefronten, droogtes en overstromingen. En aangezien de straalstroom zo hard het klimaat op het aardoppervlak bepaalt, kan je aan de hand van jaarringen die door dat klimaat beïnvloed zijn, deze straalstroom reconstrueren. Door dit onderzoek hebben we ontdekt dat de straalstroom sinds de jaren zestig eigenlijk meer een golfbeweging maakt, terwijl dat in het verleden eerder een rechte lijn was. En dat is heel belangrijk om weten omdat dit blijkbaar extremen in het klimaat teweeg brengt.

WS: Geo-engineering stelt dat we artificieel kunnen ingrijpen op de klimaatverandering. Dat er ingrepen mogelijk zijn om de klimaatopwarming tegen te houden. Ligt daar een oplossing of een volgend probleem?

VT: Geo-engineering is een redelijk breed begrip, waar ook **Carbon Capturing Storage** (koolstofcaptatie: het afvangen en ondergronds opslaan van kooldioxidegas, red.) bij hoort. Deze toepassing is redelijk risicoolos. Anderzijds is er het **Solar Radiation Management** (zonnestralingsbeheer waarbij getracht wordt zonlicht op grote schaal te weerkaatsen of te filteren, om daarmee de opwarming van de aarde tegen te gaan, red.). En dat is heel gevaarlijk. In de eerste plaats al op geopolitiek vlak. Het is een van de goedkoopste oplossingen: mensen zoals **Bill Gates** of **Elon Musk** zouden dat met weinig moeite kunnen realiseren. Het idee is om vulkanen na te bootsen op een artificiële manier. Vulkanen stoten aerosols uit in de stratosfeer en die leggen een soort sluier rond het aardoppervlak waardoor de zonnestralen voor een deel worden teruggekaatst en het dus effectief kouder wordt op aarde. En aan de hand van jaarringen weten we dat dat voor een paar jaar de aarde afkoelt. Maar als je dat dan doet, moet je dat ten eerste constant doen om die aarde afgekoeld te krijgen, ten tweede doet dat niets aan de verzuring van de oceanen of alle andere neveneffecten van CO₂-uitstoot. Het zorgt dus enkel voor een tijdelijke afkoeling op aarde. Ten derde,

Foto: Geoff Notkin

zodra je ermee stopt, is het effect weg. Het doet enkel iets op korte termijn en neemt de oorzaak niet weg. Het klimaat is een heel complex systeem, waarin we zien dat de veranderingen in het klimaat ook een invloed hebben op de straalstroom, dat het verandering in neerslagpatronen teweegbrengt en zo verder. Het is een illusie dat je met geo-engineering de temperatuur kan doen dalen op aarde. Het kan complexe veranderingen in neerslagpatronen teweeg brengen, met droogtes in bepaalde regio's en overstromingen in andere. En dat wordt dan geopolitiek heel gevaarlijk. Wanneer een land dan beslist om die techniek toe te passen, die in een ander land droogtes creëert, dan geeft dat heel grote risico's. Het is beangstigend als je bedenkt dat iemand dat zou kunnen doen en dat daar eigenlijk geen internationale wetgeving rond is.

WS: Kan de huidige Covid-crisis ons iets bijbrengen in het klimaatprobleem, maakt die ons wakker? Kan die ons helpen om de planeet terug 'on track' te krijgen?

VT: Helpen is niet het juiste woord. Er zijn teveel mensen gestorven om dit als 'silver lining' (metafoor uit het Engels: negatieve gebeurtenis kan een positief aspect hebben, red.) te zien. In heel algemene termen kan het de gedragsverandering wel helpen. Met de Covid-crisis is heel duidelijk geworden dat we de experts nodig hebben en we naar hen moeten luisteren. Het lijkt mij dat die houding nu ook meer toegepast wordt bij de klimaatcrisis. Enerzijds is er de gewijzigde levensstijl. Je hoeft niet elke dag uren in de file te zitten, aangezien thuiswerk een optie is. Net zo met vlieguren: voor vele van die verplaatsingen biedt telewerk een oplossing. Anderzijds worden broodnodige klimaatinvesteringen nu voor een paar jaar uitgesteld, omdat we het geld voor andere dingen zullen nodig hebben.

Sinds maart 2020 wordt er minder gevlogen, zijn mensen vaker thuis en toch heeft dat maar een beperkte invloed gehad (er is maar 8% minder uitstoot gemeten, red.). We kunnen hieruit concluderen dat we veel grotere institutionele veranderingen nodig hebben die wij als individu niet

kunnen maken. Als individu kan je beslissen om duurzamer te gaan leven, maar er is veel meer nodig dan dat. Het belangrijkste dat we daarvoor kunnen doen, is bij verkiezingen stemmen voor de juiste mensen. De oliemaatschappijen, de fossiele industrie en anderen leggen de verantwoordelijkheid van de klimaatcrisis bij de individuele burger. De verantwoordelijkheid moet terug gelegd worden bij de mensen die er effectief verantwoordelijk voor zijn. In Europa komt daar langzaam aan verandering in. Maar als je dan ziet wat andere wereldleiders uitvoeren... Onder het motto 'we moeten realistisch blijven' zijn die nog altijd niet bereid om er iets aan te doen. De tijd om realistisch te zijn was twintig jaar geleden en toen hebben ze er ook niets aan gedaan.

WS: Denkt u dat het mogelijk is om aan het klimaat iets te doen binnen het neoliberal marktstelsel waarin we zitten?

VT: Ik denk het wel. Wat mij hoop geeft is de economie, want zij geeft een zeer duidelijk signaal. Het is niet alleen voor het klimaat dat hernieuwbare energie zo sterk vooruit gaat. Ook economisch gezien zijn het 'by far' de meest rendabele energiebronnen. Fossiele brandstoffen zijn echt een stille dood aan het sterven. De piek is voorbij. Die was in 2017-2018. Wie daar nu nog aan wil volhouden, leeft echt in het verleden. Die economische transitie is bezig. Ze is hier. En dat gaat ontzettend snel, met de technologie die we nu hebben. Eens die competitie er is, zal het nog sneller gaan. En als je daar niet in mee bent, ben je meer problemen aan het creëren dan enkel het klimaatprobleem. Alleen al een blik op de aandelen van de hernieuwbare energie versus de aandelen in de fossiele energie, toont overduidelijk

welke richting we economisch gezien uit moeten. En eens de economie verandert, heeft de politiek geen keuze meer.

WS: Hoe kijkt u naar de Green Deal van de EU?

VT: Heel positief. Grote economische spelers maken beloftes en dat is heel belangrijk. Wanneer de rest van de wereld vooruitgaat en de VS blijven stilstaan in een conservatief economisch programma, tja, dan zetten de VS zich buiten spel.

WS: Nog een laatste vraag: U vindt het belangrijk dat er meer vrouwen aan onderzoek doen. Waarom is dat zo?

VT: Om heel veel verschillende redenen. Omdat vrouwen minstens even slim zijn als mannen. En dat geldt voor alle andere minderheden net zo. Er is geen enkele reden waarom eender welk vakgebied gedomineerd moet zijn door een segment van de bevolking. Dat is al eeuwen wel het geval en dat komt ons niet ten goede. Ik las onlangs nog wat er in de **VRT** gebeurt, met de ene blanke man na de andere die in raden en directies zitten te sjoemelen, genoeg daarmee! Als je naar de aanpak van de Covid-crisis kijkt, welke landen doen het beter? Die landen die geleid worden door vrouwen: **Duitsland, Nieuw Zeeland, Thailand, IJsland, Finland**. Het moeten niet enkel vrouwen aan de macht zijn, helemaal niet. Er is nood aan diversiteit en die is er niet op dit moment.

- Wim Schrever -

*Een uitgebreide versie van dit interview vind je op onze website: www.climaxi.be
Uitgeverij Lannoo. 5/2020. Paperback.
288 pagina's. 23 €. Bestellen: info@ecofair.be*

COVID 19:

Regenwouden in verval

Zeven jaar werkte bio-ingenieur Wannes Hubau (UGent) aan een studie over de toestand van de tropische regenwouden. De resultaten zijn niet hoopgevend: de toestand van het Zuid-Amerikaanse regenwoud is slechter dan gedacht. De groene long is aangetast. Tegen 2035 zal het woud niet langer een spons zijn voor onze CO₂-uitsoot maar een bron. Het Centraal-Afrikaanse woud doet het beter: hoewel het slechts de helft zo groot is dan het Amazonewoud, is het minstens even belangrijk geworden als buffer tegen de klimaatopwarming. Wim Schrever interviewde Hubau.

In de jaren negentig van vorige eeuw, kenden tropische wouden een piek in koolstofopname. In tien jaar tijd haalden ze toen 46 miljard ton CO₂ uit de lucht. Dat was zeventien procent van de CO₂-uitstoot die de mens veroorzaakte. In 2010 zakte die capaciteit tot 6 procent, door een combinatie van drie factoren: inkrimping van het tropische woud met 19%, een verminderde koolstofopname door de overgebleven wouden en een toename van de wereldwijde uitstoot met 46%. Ter vergelijking: vergeleken met het jaar 1750 zit er nu 40% meer koolstofdioxide in de atmosfeer.

Hubau en zijn collega's toonden aan dat het afsterven van tropische wouden enorm versnelt vanaf 32,2 graden Celsius. Dan laten de bomen weer koolstof los in de atmosfeer. Dat proces is volop bezig. Volgens hun berekeningen zal het Amazonewoud vanaf 2035 een bron van koolstof worden. De natuur zal de opwarming van de aarde dan niet meer afremmen, maar versnellen. Dat is onheilspellend.

WH: In 2015 toonde een andere studie van een collega de slechte toestand aan van het **Amazonewoud**. Volgens onze paper is de toestand van het Afrikaanse regenwoud iets minder dramatisch. De capaciteit voor koolstofopname is er de voorbije dertig jaar redelijk stabiel gebleven. De daling is er veel minder dan in de Amazone. De toename van CO₂ vormt eigenlijk een extra bemesting van bomen: als er meer koolstof in de lucht is, gaan ze meer opnemen, waardoor ze sneller groeien en zeer snel biomassa aanmaken. Maar die groei heeft een grens. Ik vergelijk dat met bodybuilders: tot een bepaald moment gaan ze verder spieren kweken. Maar dan stopt dat. Dat is net zo met bomen: als ze te snel groeien, stopt de capaciteit op een bepaald punt. De bomen in het Amazone-woud zijn meer aangetast door die overbemesting: er is een stijging van bomensterfte. Dat begon al in de jaren negentig. Ze hebben teveel CO₂ opgenomen, zijn

te snel gegroeid en begonnen sneller af te sterven. In **Afrika** is die trend nu pas begonnen. De bossen in Afrika noemen we trage regenwouden, die gaan minder snel reageren.

WS: Hoe komt dat?

WH: Het Amazonewoud is meer een echt regenwoud en meer afhankelijk van neerslag. Het is er gemiddeld ook een graad warmer. Terwijl de bossen in Afrika koeler zijn en beter tegen de droogte kunnen. Dat geeft grote verschillen in klimaat tussen de twee continenten. Dat komt voornamelijk omdat het Afrikaanse regenwoud op een groot plateau ligt, 400 meter boven zeeniveau. Daardoor is het al een stuk koeler. De Afrikaanse bossen kennen bovendien een jaarlijkse droogteperiode. Want naast de CO₂-overbemesting heeft ook de droogte een grote invloed op boomsterfte: door de toegenomen droogte sterven er meer bossen in de Amazone dan dat het geval is in Afrika omdat ze daar beter bestand zijn tegen droogte.

WS: Maar ook in Afrika zal de opnamecapaciteit beginnen dalen?

WH: Doordat ze beter bestand zijn tegen de droogte zullen ze het wat langer uithouden, maar we hebben berekend dat ook de Afrikaanse wouden vanaf 2030 een daling van koolstofopname zullen kennen met 14%. Die daling is wel veel minder dan in het Amazonewoud. Daar zal de 'koolstofsink' (het sponsgehalte van de bossen, red.) tegen 2030 op nul staan. Vanaf dan wordt het een 'source' van koolstof. Dat is alarmerend. Om de vier jaar gaan we metingen doen in het Afrikaanse woud. Dat neemt heel veel werk in beslag. Doorgaans duurt zo'n expeditie 2 maand, met voorafgaand ook nog een

maand voorbereidingen. In landen zoals **Liberia** is dat echt nog pionieren: daar is nog weinig onderzoek gedaan. Voor mijn eerste expeditie in dat land ben ik vertrokken met een enkel contact ter plaatse, van een 70-jarige professor. De eerste week ging volledig op aan organiseren en contacten leggen met de lokale overheid. Het was een grote uitdaging. Alleen al om een geschikte pick-up te vinden! En dan zien dat je niet teveel mechanische pech hebt. Iets anders was het **Salongapark** (een nationaal park en beschermd natuurgebied in de centrale Congolesse laaglandbossen). Dat is de echte groene long van Afrika. Het is een park ter grootte van **België**. Maar daar zijn geen wegen. Het is enkel te bereiken via een boot. Ik was er zes dagen onderweg in een boomstamkano, vanuit de provinciale hoofdstad **Mbandaka**, om het park te bereiken. Ook de voorbereidingen ter plaatse vroegen heel wat werk. Ik moest voor twee maand voedsel inkopen voor een tienkoppig team. In twee aan elkaar gebonden boomstamkano's zijn we dan vertrokken, zes dagen de rivier op.

WS: Na het gelukkig ingetrokken plan van een Brits oliebedrijf, Soco-International, om naar olie te boren in het Virunga-park, wil het Zuid-Afrikaanse DIG-Oil olieboringen in het Salongapark uitvoeren. Daarvoor hebben ze de regering van Democratische Republiek Congo al onder druk gezet. Beide nationale parken zijn heel waardevol voor de hele planeet en de plannen voor exploitatie kunnen een rampzalige invloed hebben.

WH: Ja, inderdaad. Al in 2014 hebben we de eerste geruchten opgevangen van de plannen voor exploitatie van het Salongapark. Nu is het al een jaar geleden dat we

er nog een update van vernamen. Is het plan opgeheven of is dat bedrijf in alle stilte begonnen met naar olie te boren? We weten het niet. Het is er verdacht stil over. Ontginning van het natuurpark zou een regelrechte ramp betekenen. Het is een van de laatste ongerepte regenwouden ter wereld en een refugium of schuiloord voor wildlife. Je vind er de grootste populatie bosolifanten: op onze expeditie kruisten we er echte olifantenhogues. Ook de grootste leefbare populaties van bonobo's leven daar. Op onze expedities passeerden er ons dagelijks troepen van 40 à 50 apen. Ze zijn er helemaal op hun gemak en bleven zelfs zitten kijken naar ons. Dat is hun echte habitat.

WS: Is er verzet tegen die ontginningsplannen in het Salongapark?

WH: Zeer weinig. Voor het Virungapark was er een meevaller: dat is beheerd door een Belgische celebrity, **Prins de Merode**. Hij heeft daar fel tegen gestreden tegen de exploitatie. Het heeft hem bijna zijn leven gekost want het Britse oliebedrijf had het op hem gemunt. Door dat verzet is er veel aandacht gekomen voor de bescher-

ming van het natuurpark. Bij natuurbeschermers is het Virunga-woud ook erg populair omdat het een van de laatste toevluchtsoorden is van de berggorilla's. Ook daardoor heeft het protest er tegen de oliebedrijven veel steun gekregen. Het Salongapark is veel minder gekend terwijl het het grootste ongerepte regenwoud ter wereld is. Er zijn plaatselijk ook heel weinig NGO's werkzaam. Sinds kort is **WWF** er weer actief en dat is goed nieuws. Hoe meer Salonga in de media komt, hoe beter.

WS: Als wetenschapper stel je je allicht vragen bij wat politici doen? Wordt er naar jou geluisterd.

WH: Toen mijn paper een half jaar geleden werd gepubliceerd, waren we nog in het **Trump**-tijdperk. Met de nieuwe **Biden**-regering zal alles veranderen. En dat merken we nu al: vorige week nog las ik een artikel dat **Noorwegen** de financiële middelen om regenwouden te beschermen, zal verdubbelen. Ze linken de beslissing expliciet aan mijn paper. De Noorse regering was er van bij het begin enorm in geïnteresseerd. Ze waren op zoek naar

wetenschappelijke data om de middelen voor bosbescherming op te drijven. De Noorse regering heeft daarin een voorbeeld gesteld: ook de Franse president **Macron** kondigde al aan meer te zullen investeren in minder geïndustrialiseerde landen. De regering Biden zal daarin mee gaan. Onder Trump vielen veel studies, waaronder de onze, eerder in dovemansoren. Maar de resultaten van die papers blijven wel online staan. Intussen is een groot deel van de politici de voorbije jaren toch gesensibiliseerd voor de klimaatproblematiek door de alarmerende berichten in de wetenschap. Ook de rol van de media is belangrijk voor de wetenschappelijke studies: als ze goed en vaak gepubliceerd worden kan dat zeker een grote invloed hebben. Dichter bij huis is mijn paper ook gebruikt toen **Bart Somers** aankondigde dat hij 10.000 bomen wou planten in **Vlaanderen**.

WS: Kan herbebossing nog iets bijdragen. Kunnen we de evolutie daarmee nog tegenhouden?

WH: Niet alleen daarmee. Het is wel een belangrijke maatregel die we zeker gaan moeten doortrekken. Een recente paper van een collega schetst de impact van de **Bonn-Challenge**, dat is een internationaal akkoord ondertekend door tientallen landen, die beloven een aantal hectares te bestemmen voor herbebossing. In 2019 was er al bijna 300 miljoen hectare herbebossing voorzien in tropische regio's. In de studie berekende mijn collega hoeveel koolstofopname die reeds ingezamelde oppervlakte kan opvangen. En dat is wel heel veel. Als dat allemaal ongerept regenwoud zou worden, dan zou die oppervlakte bijna het equivalent zijn van de huidige tropische bossen. Die zullen dus bijna evenveel koolstof opvangen als de bestaande tropische bossen. Dat zou dan 10% zijn van de huidige emissies. En dat is veel, enkel al in nieuw aangeplante bossen. In combinatie met het verminderen van de uitstoot en andere maatregelen, denk ik wel dat het zodoende mogelijk is om tegen 2050 klimaatneutraal te worden.

WS: Ook het bestrijden van armoede is belangrijk in het aanpakken van de klimaatverandering, vind je?

WH: Natuurlijk. Ons onderzoek toont aan dat Afrikaanse bossen aan belang zullen winnen, voor de opvang van koolstof. Tegelijkertijd is het het enige continent waar nog een grote demografische groei is voorspeld voor de komende 50 à 100 jaar. Dat is een enorm vraagstuk. Daar kijken wetenschappers met angst naar. Daarom is het nodig om mensen te betrekken en te sensibiliseren met projecten waarbij de herbebossing hand in hand gaat met de lokale bevolking. Een voorbeeld van zo'n project is **Faja Lobi**-bosproject: Gentenaar **Jurgen Heytens** gaf hier tien jaar geleden zijn job op om in Congo een groot herbossingsproject te beginnen, in **Idiofa** in de provincie **Kwilu**, op 700 kilometer van hoofdstad **Kinshasa**. Het legt de nadruk op productie voor de lokale bevolking, zodat ze geen ongerepte regenwouden zouden kappen. Het project is gericht op samenwerking met de lokale bevolking, voorlichting van de mensen en het maken van afspraken met hen. Zonder dat is zo'n project gewoon gedoemd om te mislukken.

WS: Wat met de link met de huidige Covid-crisis? Kan die ons dichterbij een oplossing van het klimaatprobleem brengen?

WH: Dat de link tussen beide crises meer en meer in de media weerklinkt, vind ik zeker positief. En dat draagt zeker bij tot een bewustwordingsproces. Het zorgt voor een paradigmaverschuiving bij een heel groot deel van de bevolking. In de jaren '70 schreven mijn voorgangers in de wetenschap al dat de klimaatverandering op til was, maar toen klonk dat nog als geitenwollensokken-

gedoe, zeg maar. De huidige klimaatbeweging is nu meer mainstream aan het worden. En dat is nu in een echte stroomversnelling. Alleen al in de klimaatbetogingen zie je dat. We zien er gewone huisvaders en -moeders aan deelnemen. Zelfs bij **Extinction Rebellion** is dat het geval: het zijn niet meer enkel de meest alternatieve mensen die daaraan deelnemen. Het zijn gewone mensen die bezorgd zijn en zich daarvoor engageren. Meer en meer zie je die bezorgdheid zich meester maken van een groter deel van de bevolking. En die pandemie draagt daar zeker toe bij. Het opent de ogen van veel mensen, denk ik.

WS: Is de klimaatverandering nog haalbaar in een economie die gedomineerd wordt door neoliberal kapitalisme, dat enkel gericht is op winstmarges?

WH: Toen mijn paper pas was gepubliceerd, raakte ik zelf een beetje in een dip. Ik had de indruk dat het een druppel op een hete plaat was; zeker toen er een nieuwe Trump-regering dreigde aan de macht te komen. Maar nu er een president is die wel oor heeft naar wetenschappelijke studies, stemt het mij toch positief. Biden zal waarschijnlijk de meest vooruitstrevende groene agenda hebben, ooit. Dat geeft mij hoop. Een mens kan niet leven zonder hoop. De toestand is inderdaad ernstig, maar ik ben eigenlijk blij dat ik nog onderzoek kan doen in tropische regenwouden, want die zijn er nog -ondanks de impact van het klimaat. Collega's die onderzoek doen in koraalriffen hebben minder geluk: zij zullen over twintig jaar technisch werkloos zijn, want die zijn heel fragiel en snel aan het verdwijnen. Mijn collega die in het **Afrikamuseum** werkt op de gletsjers in het evenaarsgebied zal over tien jaar al zonder onderzoeksonderwerp zitten. Die gletsjers zijn nog sneller aan het verdwijnen.

WS: Hoe kijk jij als wetenschapper naar de Green Deal van de EU?

WH: Het is hoopvol dat er inspanningen gedaan worden voor de reducties van emissies. Helaas spelen politieke impasses in **Vlaanderen** daar steevast een afremmende rol in. Dat is in Vlaanderen een ziekte die blijft aanslepen. Europa heeft daarin gelukkig een krachtadiger beleid op poten gezet. Gelukkig heeft de Vlaamse Regering daarnaar te luisteren. Want als het enkel van België en Vlaanderen zou afhangen, zijn de doelstellingen niet hoog genoeg. Gelukkig dat we de Europese Unie nog hebben, om daarin ambitieus te zijn. Ook grootmacht China is een ambitieus klimaatbeleid aan het opzetten, heel onverwacht eigenlijk. De andere grootmachten kijken er beteuterd naar en antwoorden dan met een nog krachtadiger klimaatbeleid.

WS: Gaan we naar een opbod tussen de grootmachten?

WH: Ja, maar dat is wel echt goed. Eindelijk zijn we zo ver. Ik denk dat 2020 daarin een kanteljaar was. Ik hoop dat alleszins. Het kan bijna niet anders, met de pandemie en de gevolgen van de klimaatopwarming. Klimaatontkenners kunnen er niet meer naast kijken: de zomers van de laatste jaren waren ook in ons land bijna niet meer houdbaar. De mensen van het weerbericht klagen er over dat ze bijna dagelijks nieuwe temperatuurrecords moeten melden. Ook dat wijst op de noodzaak voor dringende actie. De komende twintig jaar zal deze golf van alarmerende papers nog aanhouden. Ik hoop dat wetenschappers daarna papers kunnen maken over de effecten van de maatregelen. En dat zullen eindelijk weer hoopvolle studies zijn.

- Wim Schrever -

COVID 19: Als risico's viraal gaan

Dirk Geldof is socioloog, lector en hoogleraar aan onder meer de Universiteit van Antwerpen. Hij maakte mee de bekende jaarlijkse Armoederapporten en publiceerde ook rond diversiteit. In zijn nieuwste boek heeft hij het over Corona en risico's. En ja, ook die risico's zijn niet eerlijk verdeeld. Sammy Roelant voelde hem aan de tand.

SR: Dirk, ook jouw nieuw boek 'Als Risico's Viraal gaan', bouwt verder op een vorig boek: 'Onzekerheid, leven in een risicomaatschappij'. Je stelling is dat we meer en meer in een risicosamenleving leven, en dat corona daar een illustratie van is. Wat bedoel je met de term 'risicosamenleving'?

DG: Wel, die term komt van de Duitse socioloog **Ulrich Beck**. Hij gebruikte het voor de eerste keer na de kernramp in **Tsjernobyl**. De sociale strijd wordt niet alleen meer gekenmerkt door de strijd voor de verdeling van rijkdom, maar meer en meer wordt het ook een strijd voor de verdeling van risico's. Er komen actiegroepen die pogen risico's uit hun leefwereld te krijgen. De risico's zijn ook ongelijk verdeeld. Die bril om vanuit risico's naar de uitdagingen in de wereld te kijken is zeer

stimulerend. Ik denk dat mocht Beck nog geleefd hebben, hij ook vanuit die bril naar de coronacrisis gekeken zou hebben. Dat heb ik ook gedaan om zo, voorbij de waan van de dag, wat meer naar de wortels van de crisis op zoek te gaan.

SR: Waar is, historisch, de verschuiving naar een risicosamenleving gebeurd? Waarin onderscheidt deze periode zich van andere historische periodes?

DG: Die verschuiving heeft niet op één moment plaatsgevonden, je kan zeggen dat we die verschuivingen de laatste twee à drie decennia van de 20ste eeuw zien plaatsvinden. Dat hangt zeker samen met de globalisering, een proces waarbij gebeurtenissen die op één plek in de wereld gebeuren een grote impact kunnen hebben aan de andere kant van de wereld. Dat zagen we reeds bij de bankencrisis: Amerikaanse gezinnen die hun schulden niet konden terugbetalen zorgden voor een wereldwijde crisis. De CO₂ uitstoot in rijke geïndustrialiseerde landen, heeft zijn impact op **Bangladesh** dat overstroomt. Dat zie je ook bij de coronacrisis: een uitbraak in **Wuhan** en door de globalisering was het virus eerder hier dan de mondmaskers. Corona is de grootste verstoring van onze manier van leven sinds de tweede wereldoorlog. In vergelijking met eerdere pandemieën is de snelheid van

Malaria, tbc of cholera hebben de voorbije decennia veel meer slachtoffers gemaakt maar hadden minder mobiliserend effect, omdat ze zich niet in de westerse wereld afspeelden.

SR: Heeft het mobiliserend effect vooral daarmee te maken? Met

wie het risico treft? Of zijn er ook nog andere objectieve factoren die dit kunnen verklaren? Bijvoorbeeld het risico op vermenigvuldiging?

de verspreiding ongezien. Corona is veel meer dan een medisch probleem. Het zegt ook iets over onze samenleving, en als socioloog probeer ik dat vanuit een bredere bril te bekijken.

SR: We hebben inderdaad die crisis bijna in real time zien ontwikkelen, nieuwsbericht na nieuwsbericht. Het kwam steeds maar dichterbij en ook steeds manifester in de media ter sprake. Naar aanleiding hiervan spreek jij over een 'enscenering van het coronaverhaal'.

DG: Dit is een perspectief dat we vanuit de sociale media moeten toevoegen aan de medische benadering. Risico's zijn niet alleen objectieve risico's. We interpreteren als mensen die risicograad.

Risico's worden geframed en geënsce-neerd, Sommige nemen we ernstig of overschatten we, bij andere risico's hebben we de neiging ze te onderschatten. Media spelen daar een rol in. Experts spelen daar een rol in. Het laat zien waarom bepaalde risico's heel dwingend kunnen worden. Het ensce-neringsperspectief is een bril om te kijken hoe bepaalde zaken op de maatschappelijke agenda worden gezet. De klimaatcrisis raakt al 20 jaar moeilijk op die maatschappelijke agenda.

DG: Er zijn objectieve factoren die dat stimuleren, maar ook dan mediëren experts, politieke debatten,... voor een stuk die risico's. Dat maakt dat we voor sommige risico's op de rem gaan staan en dat andere risico's in ongezien tempo het 'Risico Nummer 1' worden en dominant worden in de perceptie. Wat er bij corona in objectieve zin heeft meege-speeld is dat de incubatietijd zeer kort is. Doe je nu niks aan het klimaat, dan zal je de gevolgen binnen verschillende jaren zien. Reageerde je niet op tijd op corona, dan zag je binnen de veertien dagen de gevolgen in ziekenhuisopnames en bin-nen de zes weken in aantal overlijdens. Die relatief korte incubatietijd heeft bij-gedragen aan de dwingendheid van de coronacrisis.

SR: Als je zegt dat we meer en meer in een risicosamenleving leven, dan wordt het ook meer en meer de taak van de politiek om risico's in te schatten, om rationeel te kunnen anticiperen. Dat debat heeft bij corona heel publiek gewoed: had de politiek snel-

ler moeten reageren? Hebben ze goed gereageerd? Iedereen had daar wel een mening over en het debat was op het scherp van de snee. Wat is jouw inschatting van de rol van de politiek in het beheersen van de crisis?

DG: Ik denk dat er twee dingen over te zeggen zijn. Wereldwijd hebben bijna alle landen de mogelijkheid van een pandemie onderschat. In september 2019, in onverdachte tijden, publiceerde de **Global Preparedness Monitoring Board** een rapport, *'the world at risk'*, dat eigenlijk een waarschuwing was aan regeringen wereldwijd: de kans op pandemieën neemt zienderogen toe en onze gezondheidssystemen zijn daar niet aan aangepast. Eigenlijk leest dat als een kroniek van een aangekondigde pandemie. Bovendien zeggen recente versies dat **Covid-19** niet alleenstaand zal zijn. Risico's zoals ontbossing en globalisering maken dat de kans op pandemieën groot blijft. Het is typisch voor risicomaaatschappijen dat wetenschappelijke info voorhanden was, maar dat het te traag wordt opgepikt. Aan de andere kant heeft de politiek al bij al snel gereageerd eenmaal het dwingend was, toen de beelden van de ziekenhuizen uit **Italië** binnenkwamen. In tijden van veel onzekerheid, met veel informatie die ontbrak, in ons land zelfs zonder volwaardige regering, hebben politici toch maatregelen genomen die heel ver gingen en waarbij men heel snel probeerde te reageren. Als je een beetje afstand neemt en terugkijkt hoe je zou gedacht hebben dat een regering dergelijke maatregelen zou nemen om een pandemie tegen te gaan, dan had je je dat niet kunnen voorstellen. Het politiek systeem was ondanks alles behoorlijk performant. En dat stemt mij eigenlijk optimistisch. Want dat betekent dat het

idee dat de samenleving niet maakbaar is, het neoliberale mantra van **Margaret Thatcher**, niet klopt. Dat we in de aanpak van de crisis hebben gezien dat de maakbaarheid van de samenleving groter is dan we denken.

SR: Hebben we daar niet een aantal fasen in gekend? In maart kwamen er drastische maatregelen zoals wij beiden in onze levens nooit eerder zagen. Dat werd goed nageleefd, er was een groot gevoel van solidariteit, van saamenhorigheid. Op een bepaald moment is dat beginnen eroderen, verbrokkelen. Hoe kwam dat, denkt u?

DG: Ik denk dat er inderdaad een steeds grotere coronamoehheid aan het komen is. Het is ook een verschuivende tijdshorizon. Op het moment dat de eerste maatregelen genomen werden had niemand kunnen denken dat we een jaar later nog altijd in een coronacrisis zouden zitten, met een avondklok en verregaande lockdownmaatregelen. Dus je ziet die tijdshorizon voortdurend verschuiven. In die eerste fase was dat met grote solidariteit: wij kunnen samen dat virus aan en we zijn bereid om voor korte tijd verregaande maatregelen aan te nemen en misschien wordt het na de paasvakantie of voor de grote vakantie beter. Er is dan even een versoepeling geweest. Toen er opnieuw maatregelen dienden genomen te worden in het kader van de tweede golf en bleek dat dit niet voor twee of drie weken was, merkte je dat dit zorgde voor moehheid. Moehheid van mensen die hun job kwijtraken, opgesloten raken, zondebokken zoeken,...

SR: Heeft dat ook te maken met de ongelijkheid in de aanpak en gevolgen van het virus?

DG: Ja, het coronavirus is voor mij ook een ongelijkheidsvirus. Het vergroot bestaande ongelijkheden uit, maar het creëert ook nieuwe. Er is de medische ongelijkheid: bijvoorbeeld oude mensen zijn kwetsbaarder. Je hebt ongelijkheid in de armoede-effecten. Als binnen 6 of 7 maanden de coronacrisis onder controle is door vaccinatie, dan zal de armoede serieus gestegen zijn. En dan gaan we even hard moeten inzetten op armoede als op corona nu. Maar ik zie daar nog geen politieke agenda rond. Ook bij de onderwijsachterstand heeft de coronacrisis de bestaande ongelijkheid tussen leerlingen vergroot. Tussen diegenen die van thuis uit alle mogelijkheden hadden en diegenen die met drie of vier een computer en wiferverbinding moesten delen en dus een deel van de lessen misten. En corona werkt ook als een etnisch ongelijkheidsvirus. We weten uit onderzoek intussen dat mensen met een migratie-achtergrond meer getroffen zijn, intenser ziek zijn en sneller overlijden. Niet omdat ze de regels niet volgen, maar omdat ze vaker in kwetsbare beroepen, in frontlinieberoepen werken. Ze werken veel vaker met veel mensen in kleine ruimten. Merkwaardig is dat je bij ons nog altijd geen onderzoek of informatie hebt naar welke groepen meer getroffen worden.

SR: De pandemie heeft allerlei sociale en economische neveneffecten. Dat brengt ons bij de vraag: wat brengt de toekomst? Hoe moet onze samenleving hier mee omgaan? Kunnen we anticiperen op toekomstige risico's? Zijn we als samenleving robuust of veerkrachtig genoeg? We zullen bijvoorbeeld veel schulden hebben gemaakt. De jaarrekeningen kleuren donkerrood. Hoe moeten we daarmee omgaan?

DG: De toekomst zal vooral veel onzekerheid brengen. En het sociale en economische effect van de coronacrisis zal veel langer blijven doorwerken dan het gezondheidsaspect. Tegen de zomer van dit jaar kunnen we er van uit gaan dat een groot deel van de bevolking zal gevaccineerd zijn en het risico op grote uitbraken hier onder controle zal zijn. En dan zal de vraag zijn, net als bij de bankencrisis in 2008: wat met de financiële impact? In **Griekenland** draagt men vandaag nog altijd de gevolgen van toen. Pas dan zullen we kunnen inschatten wat de impact op de overheidsfinanciën zal zijn, hoeveel tijdelijke werklozen hun job effectief kwijt zullen zijn, hoeveel mensen onder de armoedegrens blijven. Dus we gaan moeten nagaan wat de sociale impact is. Daarnaast worden nu enorm veel middelen vrijgemaakt om een relancebeleid te voeren. Ik denk dat we daar nog veel meer dan nu moeten kijken hoe dat relancegeld besteed wordt.

SR: Mag ik hier even een stoute aanvullende vraag stellen? We hebben jaren gehoord: het geld is op. 'There is no alternative'. Die mantra lijkt een serieuze paradigmashift te hebben ondergaan. Op korte tijd lijken de middelen plots eindeloos te zijn om de impact op bepaalde maatschappelijke prioriteiten op te vangen. Zal men makkelijk terug kunnen keren naar dat verhaal van besparen? Of zullen de mensen dat niet meer geloven?

DG: Het draagvlak en het geloof van mensen is moeilijk te voorspellen. Veel zal afhangen van het rentebeleid. Zolang we met een bijna 0-rente zitten is het maken van schuld veel minder erg dan als die rentevoet tussen de 5 à 10 % zou bedragen. En dat wil zeggen dat niet

zozeer de coronacrisis maar de nulrente eigenlijk **Keynes** heeft doen herleven en de idee dat je met schulden en overheidsimpulsen een economie draaiende kan houden. En zolang die rente zo laag blijft zal dat idee veld blijven winnen. Maar dan blijft de fundamentele vraag: iedere euro die je vandaag aan relancemaatregelen geeft, daar moet je een goede economische keuze mee maken. De reden voor dit boek is dat ik dit te weinig urgent zie behandeld worden vandaag. De keuzes die we nu deze weken en maanden aan het maken zijn zullen de komende 10-15 jaar bepalen. Er zal geen enkel moment zijn waarbij er zoveel geld in de samenleving en de economie gepompt wordt. Eigenlijk zou iedere relancemaatregel ook een klimaatmaatregel moeten zijn.

SR: Is er genoeg debat daarover?

DG: Daar is een zeer duidelijk debat over en de **Europese Commissie** is stappen in die richting aan het zetten en probeert

de lidstaten ook in die richting te sturen. Ze probeert ook de **Green Deal** te koppelen aan het relancebeleid. Ook omdat de urgentie van de klimaatcrisis steeds toeneemt. Toch zien we dat ieder van de lidstaten nog in de klassieke economie wil blijven investeren. Iconisch daar zijn de akkoorden met de luchtvaartsector. De luchtvaartmaatschappijen krijgen miljarden om de vliegtuigen eventjes aan de grond te houden om dan binnen een vijftal jaren miljarden te krijgen uit het klimaatfonds om de sector bij te sturen. Daar zien we dat de oude lobbygroepen en de oude economie toch weer hun deel van het relancebeleid oppikken. Er moet dus een groter deel naar de groene economie, de energietransitie en sociale maatregelen gaan dan vandaag gebeurt en ik denk dat dat een van de belangrijkste discussies wordt in het postcoronatijdperk.

- Sammy Roelant -

*Uitgeverij: Acco, juni 2020. Softcover.
144 pagina's. Bestellen? info@ecofair.be*

COVID 19: Het virus als kantelpunt

Nick Meynen is al jaren een vaste waarde als schrijver van kritisch geïnspireerde en ecologisch gefundeerde boeken. In zijn nieuw boek analyseert de schrijver COVID-19 en brengt het virus in verband met het neoliberalisme. Een interview door Katrin Van den Troost.

KVdt: *Jouw nieuwe boek, 'De val van Icarus, het virus als kantelpunt', bouwt verder op een vorig boek: 'Frontlijnen, een reis langs de achterkant van de wereldeconomie'. Je stelling in je nieuwe boek is dat onze samenleving gevallen is en dat we op een moment zijn van reflectie en verandering. Zijn we echt gevallen?*

NM: Icarus staat bekend voor hoogmoed voor de val. De titel van mijn nieuw boek is een knipoog naar twee zaken. Eerst is er de val van de **VS** op het wereldtoneel. **Trump** als de moderne versie van Icarus. Anderzijds zie ik dit moment als het einde van een economisch tijdperk. Zelfs het **IMF** (Internationaal Monetair Fonds) heeft het neoliberalisme in 2020 doodverklaard. Dat is ook het einde van meer dan 50 jaar dominante neoliberale economische theorie. **Trump** en het neoliberalisme vielen al, maar er komen misschien nog veel grotere schokken aan. De klimaatverandering ziet er bijvoorbeeld veel bedreigender uit. Maar we zijn als mensheid hard genoeg gevallen om even stil te staan en na te denken hoe we het misschien

anders kunnen doen. Deze pandemie zie ik als een kans om het helemaal anders te doen, nadat we recht gekrabbeld zijn. Anders nadenken over werk, mobiliteit, voeding. Ik zie veel kansen die voortkomen uit deze pandemie. Overheden worden door de omstandigheden gedwongen om het anders aan te pakken. Het **Verenigd Koninkrijk** nationaliseert ineens de spoorwegen. **Boris Johnson** die zegt *'there is such thing as a society'* waar **Margaret Thatcher** toch het tegendeel beweerde. Dit zijn uitspraken die een jaar geleden onmogelijk werden geacht. In dat opzicht zijn we hard genoeg gevallen om grote veranderingen teweeg te brengen die positief kunnen zijn. Maar dat sluit niet uit dat we nog harder op ons gezicht gaan in de toekomst.

KVdt: *Je legt in je boek de link met de geopolitiek en de groei van de greep van China op de mondiale politiek. Hoe zie je de positie van China?*

NM: Het voorbije jaar leek op het eerste zicht voor **China** een heel slecht jaar te worden op mondiaal politiek vlak. Uiteindelijk is het voor hen een heel goed jaar geworden in termen van uitbreiding van hun macht op het wereldtoneel. Zij hebben gebruik gemaakt van de omstandigheden. Terwijl wij in de lappenmand liggen en naar onze navel aan het staren zijn is China heel hard bezig om aanwezig te zijn: in maart bijvoorbeeld al in **Italië** met medische teams ter plekke. **Europa** had tot mei nodig

om een beetje een vorm van Europese solidariteit te bewerkstelligen. De laatste maanden zie je dat China met meer dan twintig landen een contract aan het sluiten is voor vaccins, terwijl wij volop vaccins aan het hamsteren zijn. We hebben nu reservaties voor drie vaccins per Westerling terwijl 9 op 10 mensen wereldwijd geen vaccins gaan krijgen. China springt in het gat dat de VS en de **EU** achtergelaten. Trump is overal uit teruggetrokken: uit het **klimaatakkoord**, het akkoord met **Iran**, de **Wereldgezondheidsorganisatie**, de **Unesco**,.... In dat gat is China de afgelopen vier jaar al gesprongen en nu komen zij met vaccins. Dat werkt als ijzerpoeder voor een dikke magneet in de binnenzak van president **Xi Jinping**. Want de loyaliteit van de landen die de vaccins krijgen, verschuift van het Westen naar China. Het is het einde van het tijdperk waarin de Verenigde Staten de plak zwaaien. Er werd altijd gezegd 'China is the upcoming challenger of the hegemony of VS', wel het is gebeurd. Ze zijn de wereldmacht. Echt vrolijk wordt men daar niet van.

KVdT: Is dit het einde van het neoliberal model?

NM: Uiteraard probeert China dat te koppelen aan een strijd van bestuursmodellen: als jullie nu falen ondanks jullie voorsprong, toont dit aan dat het bestuursmodel van het Westen heeft gefaald. Dit is een heel gevaarlijke evolutie. Ik denk dat we twee uitersten hebben: doorgedreven sociale controle in China en vrijheidsextremisme in de VS. Er is denk ik wel een derde weg tussen die twee. Dat is de weg die ik zie voor Europa. Wij kunnen, nee moeten het anders aanpakken.

KVdT: Wat is de impact van de coronacrisis op de klimaatverandering?

NM: Het klimaatthema is niet naar de onderkant van de stapel verwezen door de corona-

crisis. Er zijn pogingen geweest vanuit **Oost-Europa** en meerdere steenkoollanden om de groene omslag te vertragen omwille van economische recessie. Dat heeft niet gepakt. De **Green Deal** kreeg vorm en geeft een duidelijk signaal. Is dit voldoende? Natuurlijk niet. Er is bijvoorbeeld strijd nodig tegen gaslobbies en groepen die fossiele brandstoffen nog steeds naar voor willen brengen.

KVdT: Kan je klimaatverandering oplossen in een systeem waarin vrije markt het dominante economische gegeven is?

NM: Neen, dat kan niet. Er is nu een heel grote focus op CO₂-reductie en groei, maar dat is niet voldoende. **European Environmental Agency** publiceerde een nieuwe briefing 'growth without economic growth', zelfs zij zeggen nu dat groei niet meer eindeloos kan blijven duren. Zij zien vervuiling als inherent verbonden aan steeds meer groei. Dat is eigenlijk historisch, want dat is wat wij tien jaar geleden vertelden. Dat maakt een verschil. Ik luisterde ook naar **Ursula Von Der Leyen** die voor een conferentie van vakbonden vertelt dat ze terug wil naar het **BBP (Bruto Binnenlands Product)** van voor de economische crisis. Ze zegt veel goede dingen en is een hele verademing tegenover **Juncker**, maar daar slaat ze dus de bal nog mis. We kunnen binnen onze planetaire grenzen niet terug keren naar eeuwige economische groei. De wetenschap daarover is heel duidelijk maar de politieke wereld zit nog in de grote ontkenning. We moeten beginnen aan een kleinere economie met minder werkuren en meer welzijn voor ons allemaal.

KVdT: Zie je dit vertaald in Europese wetten?

NM: Ik heb het laatste jaar met deze nieuwe commissie het gevoel dat we steeds meer mensen zien die het nieuwe paradigma omarmen. Afgelopen jaren werden we geregeerd

door **Juncker**, afgevaardigde van **Luxemburg**, het fiscaal paradijs van Europa. Daarnaast had je **Barroso** die eigenlijk werkte voor **Goldman Sachs**. Met **Ursula Von der Leyen** zien we nu een totaal andere wind. Zij heeft een medische achtergrond. Zij zegt in woorden vaak bijna hetzelfde als wat wij zeggen, in concrete wetten en beleidsdaden blijft ze nog vaag.

KVdT: Je verwijst in je hoofdstuk #Beterna-Corona naar het 'politiek neutrale' milieuactivisme. Hoe moet milieuactivisme er voor jou uitzien?

Politiek is het collectief maken van keuzes die gebaseerd zijn op ideologieën. Ideologieën zijn een pakket aan ideeën, op basis daarvan worden keuzes gemaakt. Dat doen we veel te weinig in België. Volgens **The Economist** is België zelfs afgezwakt van een 'democracy' naar een 'flawed democracy', een verzwakte democratie. Hun score voor ons land was de laagste van alle Europese landen ten Westen van het vroegere **IJzeren Gordijn**. Ze geven de ongeloflijk lage burgerparticipatie in het beleid als hoofdreden. België is het land van de partijvoorzitters. Er zijn een paar voorzitters die bepalen wat er gebeurt in dit land en het parlement moet bijna enkel ja-knikken. Als het milieuprobleem het neoliberal gedachtengoed als basis heeft... dan moeten we dat aanpakken. Anders zijn we als milieuactivisten enkel bezig met het dweilen met de kraan open. Als het nu gaat bijvoorbeeld over het opheffen van barrières voor meer vrije handel, dan heeft het bijna geen zin om tegen één soort vrijhandelsakkoord te zijn. Barrières zijn er meestal als bescherming van mens en milieu. We moeten als milieuactivisten het probleem dus bij de bron aanpakken. De bron is het gedachtengoed dat zegt dat je altijd maar moet blijven globaliseren, een kleinere overheid nodig hebt en de markt maar moet laten doen. De slotsom van deze vrije markt, dat is klimaatverandering, pandemie, conflicten. We moeten dus zoeken

naar manieren hoe we ons economisch systeem anders kunnen organiseren. En daarbij mogen we niet vervallen in een lichtschakelaar-discussie tussen kapitalisme en communisme, zo werkt het echt niet.

KVdT: We kennen je ook van je vorige boek Frontlijnen. Ook in dit boek haal je aan dat we moeten stoppen met graven als we al in de put zitten. We moeten dus stoppen met grondstoffen uit de grond te halen. Hoe vertel je dit tegen arbeiders die werken in mijnen? De boodschap die Joe Biden nu geeft (steenkoolmijnen gaan sowieso dicht) valt in het verkeerde keelgat van gemeenschappen die opgebouwd zijn rond deze oude industrieën. Hoe geraken we hieruit?

NM: Dat is een typisch voorbeeld van hoe Joe Biden, als typische liberaal, kan leren van Europa: je laat die mensen niet in de kou staan. Kijk naar Spanje, daar is de overheid erin geslaagd om de volledige steenkoolmijnsector te sluiten zonder één staking. Dat is omdat het aanbod naar de werknemers zo fantastisch groot was. Men geeft daar garanties naar inkomen en vinden van ander werk toe. Een overslag naar een andere economie kan als je een overheid en vakbonden hebt die zich engageren om het op een manier te doen waar iedereen beter van wordt. Als je het overlaat aan de vrije markt neemt niemand verantwoordelijkheid voor het grotere geheel.

KVdT: Je haalt in je boek aan dat we geld moeten bijdrukken. Momenteel gebeurt dat al, maar sijpelt het niet door naar de reële economie. Het blijft plakken bij aandeelhouders of andere constructies. Hoe zorgen we er voor dat bijgedrukt geld wel naar de mensen gaat?

NM: Ik zie positieve dingen gebeuren. Zo is er de Amerikaanse econoom **Stephanie Kelton** die de **Modern Monetary Theory** verspreidt

en in het team van **Bernie Sanders** zat. Zij vertelt dat overheden nu door de enorm lage rente in staat zijn om geld bij te drukken en dit rechtstreeks aan mensen kunnen geven om de economie weer op te bouwen. Dit is een alternatief voor wat we na de crash in 2008 hebben gedaan. Toen hebben we overal besparingen opgelegd. Dit is een andere manier om aan geld te geraken, maar het is duidelijk dat dit heel nefast is geweest. Die besparingen op alles, van pensioenen tot ziekenhuizen, waren een transfer van arm naar rijk. Momenteel gaat een groot deel van het bijgedrukte geld naar het recovery package van Europa voor de heropstart van de economie na de coronacrisis. Dit geld wordt wel geïnvesteerd in een nieuwe economie. We kunnen bijvoorbeeld zien dat er echt moeite wordt gedaan om geen subsidies naar gas of olie-industrieën te laten gaan. De strijd is nu bezig op nationaal niveau over waar dat Europese geld naar toe mag gaan. Wat er nog ontbreekt is dat we naar een schuldher-schikking moeten gaan binnen Europa. We zitten met een historische schuldenfenis en heel

vaak gaat het om geld dat besteed werd aan verkeerde dingen zoals fossiele brandstoffen. In de laatste 5000 jaar heb je grosso modo om de vijftig jaar een grootschalige schuldher-schikking gehad. Zo kan je de economie weer opbouwen zonder dat blok aan je been. De laatste keer dat we dit gekend hebben in Europa is in 1953, na de Tweede Wereldoorlog. **Griekenland** heeft toen een grote schuld kwijtgescholden aan **Duitsland** voor de schade die de Duitsers daar hadden aangericht. En dat is wat we nu ook nodig hebben. De meeste schulden in Europa zijn die tussen Europese landen, we hebben dus nood aan meer pan-Europese solidariteit. Zowel op vlak van schuldkwijtschelding als vaccins. Maar dan moeten we de nationalistische trekken achter ons laten want daar maken we onszelf mee kapot.

- Katrin Van den Troost -

*Uitgeverij EPO. 2020.
Paperback. 147 pagina's. €15.
Bestellen via info@ecofair.be*

COVID 19: Klimaatactie in Gele Hesjes

Er is nu wel een consensus over het feit dat de opwarming van de aarde 'manmade' is en dat ze (snel) moet worden beperkt tot maximaal twee graden Celsius. De internationale akkoorden werden gesloten, maar een echt beleid ontbreekt. Eric Swyn-gedouw houdt de klimaatbeweging tegen het licht en vindt dat die verkeerd bezig is. Sammy Roelant keek er naar en zag dat het goed was.

SR: Uw boek 'Klimaatactie in Gele Hesjes' bevat een aantal stevige stellingen en haalt enkele heilige huisjes omver. Om maar meteen met een stevige opwarmer te beginnen: je stelt dat het een vorm van populisme is om het debat over klimaat rond CO₂ te laten draaien.

ES: Het is een boude uitspraak om het klimaatvertoog met daaraan gelinkte acties te vergelijken met populisme. Maar, als je gaat kijken naar de aard van het vertoog dat door rechtse populistten ten opzichte van migranten gehanteerd wordt en de structuur en het stramien ervan vergelijkt met het stramien van het klimaatvertoog dan zijn de analogieën frappant. Een aantal voorbeelden: het klimaatvertoog is gebaseerd op het feit dat we geconfronteerd worden met een gevaar voor de samenhang van deze samenleving. Het

gevaar dat zich aandient gaat onder de naam van broeikasgassen, aangegeven als de oorzaak. Eerste analogie, dezelfde wijze waarop rechts populisme zegt dat migranten en vluchtelingen externe bedreigingen zijn dat de coherentie van de samenleving aantast. Ten tweede zou het een gevaar zijn dat de 'menselijkheid' bedreigt. Dat dus iedereen gelijk bedreigt. Er wordt weinig aandacht besteedt aan de grove leugen die dat inhoudt. Ik ben het daar helemaal niet mee eens, we weten allemaal dat het niet zo is. Sommige mensen zitten al in de catastrofe terwijl anderen het nog steeds relatief goed doen. Er zijn er, bv. **Elon Musk**, die het ontzettend goed doen tijdens de klimaatcrisis. Dit is dus echt geen gevaar dat iedereen op dezelfde wijze dreigt te treffen. Een derde element van analogie met rechts populisme is dat sommige klimaatactivisten constant herhalen. "Jullie elites en sociaal-economische leiders moeten actie gaan ondernemen om dat gevaar om te gaan buigen." Opnieuw, zoals bij een populistisch betoog wordt er naar de bestaande leiders gekeken, die dan de taak op zich moeten nemen om het gevaar te bedwingen, zodanig dat ons leven gewoon verder kan gaan. Een ander voorbeeld is het fetisjistische karakter daarvan. We weten allemaal dat de productie van broeikasgassen het resultaat is van een zeer specifiek economisch proces. We maken er een fetisj

van, we vergeten dat er een heel aantal processen aan de gang zijn die de oorzaak zijn van het klimaatprobleem maar we verplaatsen dat naar een ding: een broeikasgas. Broeikasgas wordt dan gezien als de oorzaak van al het onheil. Als we dat ding kunnen aanpakken met enkele technische, organisatorische of institutionele maatregelen dan zal het wel in orde komen met het klimaat en de hele samenleving. Dat is een totaal idee die toestaat om tegelijkertijd te zeggen dat klimaatsverandering gevaarlijk is maar dat we het wel kunnen aanpakken zonder dat we daarvoor zwaarwichtige sociaalecologische wijzigingen moeten aanbrengen. Het is eigenlijk een vertoog dat de bestaande situatie in stand houdt terwijl we tegelijkertijd zeggen dat de bestaande situatie een gevaar is. Maar, we willen die eigenlijk wel houden en we kunnen dat dan oplossen door enkele technische beheersmaatregelen die de uitstoot van CO₂ kunnen verminderen, zodanig dat de bestaande configuratie gewoon kan verdergaan.

SR: Als je kijkt naar diverse indicatoren dan zie je dat de groei exponentieel blijft stijgen. Ook de uitstoot blijft exponentieel stijgen. Daartegenover heb je steeds vaker een discours dat het over klimaatverandering heeft, steeds meer mensen die proberen hun persoonlijk gedrag aan te passen. Wat je aanhaalt is dat je enerzijds een bepaald gedrag hebt en een bepaalde manier van erover praten en een realiteit die daarvan verschilt. Hier krijg je cognitieve dissonantie: een verschil tussen wat wij weten enerzijds en het proberen vluchten voor die kennis anderzijds. Kennis leidt niet tot actie of tot verandering.

ES: Dat is één van de boodschappen die ik in mijn boekje probeer mee te geven. We zitten in een paradoxale situatie. We moeten door die paradox breken om het klimaatprobleem serieus te nemen. De paradox zit hem in dat we weten wat de situatie is. De kennis is er, de feiten zijn er en die zijn algemeen aanvaard. Aan de andere kant zien we dat dit onverminderd door gaat. Ondanks nu bijna 30 jaar van relatief grote inspanning op individueel en sociologisch vlak... zien we dat de toestand dagelijks slechter wordt. Hier hebben we te maken met een psychologische dissonantie. Een fetisjistisch idee. Dat is wat moet verklaard worden: ondanks het feit dat we heel goed weten wat er aan de hand is, handelen we alsof we het niet weten. Het overgrote deel van de mensen weet evengoed dat daar niet de klepel hangt. Alle inspanningen verdwijnen in het niets als we niet tegelijkertijd de mechanismen die de klimaatuitstoot blijven onderhouden ook gaan aanpakken. Dat is de ongebreidelde en noodzakelijke economische groei die nodig is om de stabiliteit en de coherentie van een kapitalistisch systeem te garanderen.

SR: Wat mij bezorgd maakt is dat je een hele generatie klimaatactivisten hebt die actievoeren rond een probleem dat te groot lijkt te worden om het op te lossen. Zoals je aangeeft kan dat aanleiding geven tot bijvoorbeeld klimaatdepressie. Ik volg je daarin. Je moet echter de dieperliggende oorzaken aanpakken om dat te vermijden. Hoe maak je dat concreet: actievoeren om het kapitalisme te veranderen als dat nog een groter probleem is dan het klimaatprobleem zelf?

ES: Dat zijn metaproblemen die niemand als individu kan aanpakken. Het kan ech-

ter wel aangepakt worden, dat zien we als we naar de geschiedenis kijken. Mijn boekje is gericht op de mensen die de klimaatproblematiek ernstig nemen. Ik tracht mensen aan te zetten om na te denken wat er hen motiveert. Mijn vermoeden is dat men nog steeds te zeer verknocht is aan de huidige configuratie. De grootste vraag is of de activisten wel degelijk de maatschappij willen veranderen. Het niet écht willen van een sociaal gerechtvaardigde en meer duurzame samenleving zorgt ervoor dat de paradox blijft bestaan. Vandaar dat ik in mijn boekje naar het einde toe zeg dat men moet kijken naar wat andere activisten doen, zoals kijken naar de aard van acties die door de gele hesjes gesymboliseerd worden en die zich eigenlijk in eerste instantie richten op politieke en sociale machtsverhoudingen. Mijn pleidooi is om een alliantie te vormen tussen die twee bewegingen die voor mij de enige hoop zijn om een sterke beweging te krijgen die er kan in slagen om de bestaande sociaalecologische verhoudingen enigszins om te buigen in een richting van een andere structuur die niet aan ongebreidelde exponentiele groei en de daaraan verbonden energie-eisen gebonden is.

SR: Je zegt ergens dat de klimaatbeweging een stuk gedepolitiseerd is: klimaatactivisten zeggen dat je moet luisteren naar de wetenschappers. Jij zegt dat er een wetenschappelijke consensus is rond de oorzaken van het probleem, maar niet rond de aanpak ervan. Hoe pak je het politiseren aan? Hoe bouw je dat op?

ES: Het hangt ervan af wat men bedoelt met politiseren. Men zou kunnen argumenteren dat klimaat reeds gepolitiseerd is. Er bestaat een ruim debat rond het kli-

maat. Het overgrote deel van het debat gaat rond institutionele eisen. In mijn boekje argumenteerde ik dat het politieke niet in eerste instantie gaat over welke technische of institutionele middelen te gebruiken voor een probleem waarover een consensus is maar over het doorbreken van een consensus. Het fundament is de eis voor gelijkheid. We hebben een radicale democratisering nodig, een systeem waarbij de gelijkheid van iedereen aanvaard wordt. Iedereen die ooit in een goed functionerend democratisch systeem heeft gewerkt weet dat het traag gaat om tot een akkoord te komen. De beste garantie om de slechte dans van de voortdurende economische groei te stoppen is een radicale democratisering. Puur omdat het vertraagt. Het is een illusie dat democratie en economische groei hand in hand gaan. Historisch gezien is het makkelijk aan te geven dat de minst democratische samenlevingen kapitalistisch het meest succesvol zijn. Denk aan China vandaag: één van de grote autoritaire staten die er nog zijn is tegelijkertijd een ongebreidelde kapitalistische groeimachine. Democratisering is voor mij één van de geijkte wegen om tot een vertraging van het sociaaleconomisch bestel te gaan. Met andere woorden, wat de klimaatbeweging dringend moet doen is de focus weghalen van het klimaat. Er moet meer aandacht gevestigd worden op democratische processen en sociale verhoudingen.

SR: Je maakt ergens de vergelijking tussen de klimaat-apocalyps, het christelijke idee van het einde der tijden en de verwijzing naar een soort idyllisch verleden waar we naar terug moeten keren. In feite zeg je dat we af moeten van het klimaat-apocalyptische denken want het verwijst naar een verleden dat nooit heeft bestaan. Het zegt dat er nog

zoiets bestaat als externe natuur, terwijl alle natuur door de mens gemaakt is. Als de natuur door de mens gemaakt is moet het klimaat deel worden van een politiek verhaal. Ik denk dat dat een belangrijke omkering is omdat een stuk van de klimaatbeweging nog nauw met het apocalyptische idee verweven is.

ES: Die apocalyptische verbeelding is nauw verbonden met een lange Westerse geschiedenis die telkens een rol speelde in depolitisering. Het legitimeren van een aantal interventies en doelstellingen,... op basis van een te verwachten catastrofe is op zich depolitiserend. Belangrijker nog dan de inhoud van een apocalyptische beeldvorming is dat die ervan uitgaat dat het vroeger beter was. Teruggaan naar een verbeeld verleden dat er nooit is geweest. De idee dat er een sociaalecologische, coherente wereld was, die nu bedreigd wordt, is een verkeerd beeld. Het is ook een verkeerd beeld dat mensen dit als een toekomstig probleem zien, alsof we nu nog niet in de catastrofe leven. Als we het

milieuprobleem zouden bekijken vanuit het standpunt van diegene wiens leven al bedreigd is, zouden we tot volledig andere inzichten komen. Een andere fantasie die een groot deel van het klimaatvertoog legitimeert is de idee dat we de menselijke beschaving moeten redden. De klimaatverandering brengt de menselijke beschaving in gevaar. Men vertrekt vanuit het idee dat er een globale menselijkheid bestaat. Er zijn plaatsen waar we kunnen spreken over groepen van mensen met waarden, wijzen van samenwonen,... maar er is nog nooit een globale menselijkheid geweest. Het is een uitdaging om die menselijkheid te maken via een egalitaire samenleving.

SR: Je verwijst naar de ongelijkheid tussen een groep die ervaart dat de apocalyps al bezig is en een elitaire groep waarvoor dat niet het geval is. Hoe het verhaal vertaald wordt is een kwestie van ongelijkheid. Bijvoorbeeld bij het meten van uitstoot op territoriale basis, op nationale basis. Dat verhult de problematiek. Een groot deel van

de uitstoot die voor onze consumptie dient, wordt elders gemeten. Je krijgt een soort machtsdiscours over wie stoot er uit, wie niet. Wie doet z'n best, wie niet, ...

ES: Als je kijkt naar de wijze waarop men begaan is met het klimaat is dat vaak beleidsmatig op territoriale basis. Als je dan gaat kijken naar hoe dat verloopt, zitten er altijd een aantal veronderstellingen in. **Amsterdam** moet er bijvoorbeeld steeds **Schiphol** uitlaten, anders is het onmogelijk om tot goede cijfers te komen. Men moet dan naast die exclusieven een kostenbatenanalyse van uitstoot maken op basis van bijvoorbeeld het territorium Amsterdam. De veronderstelde duurzaamheid van één plaats, wordt zeer duur betaald elders in sociaalecologische termen omdat die analyse niet meer opgenomen wordt in het plaatje.

SR: Je zegt dat er geen maatschappelijk debat meer is over de economie. Men gaat zomaar uit van een aantal zaken zoals privébezit van de natuur en het vermarkten daarvan in de econo-

mie. Ook heb je kritiek op bijvoorbeeld de zogenaamde smart cities. Dat soort zagezegd groene steden, is dat het marketinglaagje op het neoliberalisme? Zaken die het fundamenteel debat over de economie en de machtsverhoudingen buiten het zicht moeten houden?

ES: Hier zie je opnieuw een element van het populistisch discours. Er bestaat een brede consensus tussen de politieke elites van verschillende ideologische pluimage. Die zijn het eens dat er geen alternatief is voor het privébezit van de natuur. Er is hierover geen debat toegelaten, terwijl dit het fundament is. We weten allemaal dat de basis van het kapitalisme de privé-eigendom van de niet menselijke natuur is. Dat is de alfa en omega. Al het andere zoals de zelfontplooiing, privé-investeringen, competitie,... volgt allemaal uit het privé-eigendom van de aarde. Een politisering van het milieuverhaal zou een politieke sociale discussie moeten inhouden over de eigendommen van de aarde. Ook de Groenen zijn afwezig in dit debat over de fundamentele sociale organisatie van de samenleving. Ze zeggen wel dat de

samenleving fundamenteel moet veranderen maar wat dat inhoudt in termen van de eigendom van de natuur daar zwijgt men over.

SR: Wat mij opvalt in de vele politieke debatten die nu plaatsvinden is het totale ontbreken van het begrip macht. Nochtans is dat één van de sleutelbe-grippen als het draait om verandering.

ES: Dat is niet helemaal waar, er wordt wel gepraat over macht. Maar de interne sociaalecologische machtsverhoudingen die het dagelijkse leven sturen, daar wordt over gezwegen. Diegenen, of het nu academi-ci of politieke activisten zijn, die dat trachten naar voren te brengen hebben het moeilijk om gehoord te worden. De strijd rond radicaal verschillende sociaal-ecologische ideeën gebeurt niet. Zoals het neoliberalisme een idee is, zijn er andere mogelijk, die telkens gebaseerd zijn op zeer concrete wijzen van het organiseren van de samenleving. Het wordt toch voor-gesteld alsof er geen alternatief is. Het dis-cours dat er geen alternatief is onderhoudt extreemrechts. Extreemrechts populisme is een symptoom van die post-politieke consensus. Ze zijn de enigen die een alter-natief beeld van de samenleving hebben. Het probleem met het klimaat zijn niet de 'usual suspects', het probleem zijn wijzelf, de klimaatactivisten.

SR: Het idee 'There is no alternative' is zo succesvol voor elites omdat het voor een stuk de hoop onderuithaalt. Hoop is de emotieve voedingsbodem voor engagement. Als je wilt dat men-sen zich engageren moeten ze hoop

hebben. Vandaar, je moet een positief beeld hebben om naartoe te werken. Ik zou graag terugkeren naar de kli-maatdepressie van de jongeren en de gedachtengang dat het probleem te groot is. Wat kunnen wij hen bieden van hoop zodat ze de kracht blijven vin-den voor hun engagement?

Eerst en vooral is het verhaal dat er geen alternatief is een verhaal van de elite. Het is een idee dat ons constant verder in de problemen duwt. We moeten hun hope-loos verhaal niet langer geloven. Wereld-wijd zijn er allerhande mensen die samen-komen en op politiserende wijze actief zijn, er zijn hoopvolle en concrete voorbeelden die soms tot positieve resultaten leiden. Het is de taak van jongeren om te geloven dat het anders kan. Maar als ze zich enkel blijven richten op de CO₂- problematiek, dan is klimaatdepressie de enige uitweg. Politisering betekent een gemeenschap-pelijk project dat een duidelijke vijand en een duidelijke visie heeft, een idee van hoe een andere, betere wereld er kan uit-zien. Dat hangt af van onze verbeelding. Het geloof dat er iets anders mogelijk is, dient als voedingsbodem. Covid-19 is een voorbeeld van hoe een samenleving plots anders kan functioneren. Het allerbelang-rijkste is dat we niet langer in de neolibe-rale val trappen die zegt dat de toekomst van de samenleving louter afhangt van het individuele gedrag.

- Sammy Roelant -

VUB-Press. 04/2020.

95 bladzijden. Paperback. 12,50 €.

Bestellen via info@ecofair.be

Steun Climaxi

Vind je onze tijdschriften, brochures, documentaires en onze werking in het algemeen de moeite waard?

Dan kan je een vrije bijdrage storten op het rekeningnummer van Climaxi vzw **BE40 0016 3236 1163.**

Climaxi is ook steeds op zoek naar vrijwilligers!

Wij zoeken mensen die ons kunnen helpen met inhoudelijke dossiers, infostands of activiteiten.

Wie onze beweging mee wil uitbouwen, is altijd welkom op ons secretariaat in Herzele en in de lokale groepen.

De komende tijd willen we actie voeren met onze **post-corona-affiches**. Verspreiden, actie mee opzetten, iets anders doen?

Mail ons: info@climaxi.be

